

da s Hermanom započinje postupni proces utemeljenja i prihvaćanja znanstvene astrologije kao znanosti, kod Grisogona je astrologija već etablirana znanstvena disciplina, a kod Dubrovčanina dolazi do postupnog odbacivanja astrologije kao znanosti.

Knjiga *U potrazi za znanjem o budućem* daje pregled razvoja predviđanja u vrijeme srednjeg vijeka i renesanse, ali i šire. Kroz analizu djela odabranih hrvatskih autora jasno je vidljiv razvoj astrologije, od njezinog preuzimanja islamskog nasljeđa, spajanja sa zapadnom filozofijom i transformacije preko praktične primjene u vidu iatromatematike, pa do postupnog isključivanja astrologije iz okvira znanosti. Ova knjiga predstavlja vrijedan doprinos hrvatskoj filozofiji i povijesti znanosti, te daje cjelovit prikaz odabrane teme. Na jasan i sistematičan način izlaže se povijesni pregled područja predviđanja, ali se razjašnjavaju i srodna filozofska i epistemološka gledišta vezana uz ovu temu. Stoga knjigu treba preporučiti istraživačima hrvatske filozofske i znanstvene baštine, ali i širem krugu zainteresiranih čitatelja.

**Vanja Flegar**

Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti  
Odsjek za povijest i filozofiju znanosti  
Zrinski trg 11  
10000 Zagreb  
vanja@hazu.hr

---

G. A. Cohen, *Socijalizam – zašto ne?* (Zagreb: KruZak, 2011), 102 str.

---

G.A. Cohenov značaj u zapadnoj analitičkoj filozofiji jest neprikosnoven, dok je u Hrvatskoj još uvijek relativno nepoznat. Ova je knjiga prvi prijevod na hrvatski jezik jednog njegovog djela koje ima status knjige. No zanimljiv je podatak da je Cohen, u svojoj ranoj fazi analitičkog marksizma, još 1968. jedan od svojih prvih članaka objavio u zagrebačkom *Praxisu*. *Socijalizam – zašto ne?* predstavlja Cohenov filozofski credo, njegov socijalistički manifest. Knjiga je pisana vrlo jasno i izravno, gotovo na razini jednog političkog govora. Poznavatelji Cohenovog rada dive mu se zbog snage argumentacije i nevjerojatne analitičnosti. Njegov filozofski genij i majstorstvo – koji se, na žalost, iz ovog djela ne mogu uvidjeti jer u njemu Cohen svoje stajalište iznosi na jednostavan način – priznati su i među neistomišljenicima. U knjizi je sadržan i vrlo bogat, iscrpan pogovor koji govori o Cohenovom sveukupnom filozofskom radu. Taj informativan i instruktivan pogovor napisao je Ne-

ven Petrović koji uvelike uvećava vrijednost hrvatskom izdanju te doprinosi razumijevanju Cohenovog djela. A u budućnosti se valjda možemo nadati prijevodima njegovih reprezentativnijih djela poput *Spašavanja pravednosti i jednakosti* (*Rescuing Justice and Equality*).

Knjiga je podijeljena na pet dijelova kroz koja raspravlja o socijalizmu kao poželjnom i ostvarivom idealu. Prvi dio govori o kampiranju kao situaciji u kojoj je socijalizam kao društveno uređenje najprikladniji te ga se uzima kao referentnu točku, no uzima se u obzir neusporedivost s kompleksnim modernim životom. Cohen navodi četiri primjera situacije u kojima bi ljudi, zbog potraživanja većih prava na različitim osnovama, narušavali etos jednakosti na kampiranju. Kroz primjere tih potraživanja Cohen apelira na čitateljev pojam pravednosti i u velikoj je mjeri moguće da ga dobiva na svoju stranu. Potraživanja se iznose na osnovi vlastitog rada koji je obavljen kroz zadovoljstvo, na osnovi dobitka iz puke sreće, na osnovi ekskluzivnog znanja te obiteljskog naslijeđa. Cohen pokazuje da bi tržišna razmjena i sebična potraživanja sudionika kampiranja narušili duh pravednosti i bili neučinkoviti u toj situaciji.

Cohenu bi se moglo zamjeriti da ne pokazuje drugu stranu lojalnosti jednakosti. Daje primjere u kojima bi se moglo zamjeriti osobama koje imaju razlog tražiti više da traže više, no ne daje primjere u kojima osobe traže više iz istih tih razloga, samo s negativnim predznakom te daju manje od prosjeka kampera ili čak ništa. Postavlja se pitanje trebamo li prihvatiti da i osoba koja cijeli dan leži u hladovini ima jednaka prava na dobra u kampu kao i osoba koja je maksimalno pridonijela njihovom stvaranju.

Drugi dio govori o principima koji se ostvaruju na kampiranju, tj. principu jednakosti i principu zajedništva. Jednakost prilika, kako je Cohen interpretira, dijeli se na tri razine s obzirom na tri prepreke koje miče. Prva jednakost prilika je buržuska koja miče nejednakosti proizašle iz društvenih formalnih i neformalnih statusa. Druga je lijevo-liberalna koja briše nejednakosti nastale učincima rođenja i odgoja te one prethodno navedene nejednakosti. Naposljetku, socijalistička jednakost briše oba navedena oblika nejednakosti, kao i nejednakosti koje proizlaze iz urođenih nebiranih nepogodnosti. Cohen smatra da ljudi trebaju imati jednakost prilika, a kroz analogiju s vočkama u kojoj je bitno da ih svatko ima šest, bez obzira na to kako ih svojevrijem posložili, pokazuje da bismo sami trebali birati svoje pogodnosti i opterećenja.

Iako je socijalistička jednakost najsavršenija od navedenih, i ona po Cohenu krije mogućnost stvaranja nejednakosti koje ne mogu biti dozvoljene u ime principa zajednice. Te nejednakosti razlaže u dvije kategorije. Prva nejednakost nije problematična jer osigurava usporediv zbroj životnih užitaka. Primjerice, ako se držimo analogije s vočkama, nije bitno ako netko izabere pet naranči i jednu jabuku, a netko drugi jednu naranču i pet jabuka sve dok

obje osobe imaju jednak broj voćki u zbroju i isti užitak u njihovom posjedovanju. Drugi tip nejednakosti ima dva podtipa, i oba su problematična jer ne podrazumijevaju usporediv zbroj životnih užitaka. Prvi podtip nejednakosti nastaje zbog odluka koje su donesene iz nedovoljne informiranosti i sl., a poslije su zažaljene. Drugi podtip tiče se odluka koje su nastale na temelju racionalnog izbora, ali su imale negativan ishod zbog loše sreće. Ipak, osoba tu ne smatra da nije donijela dobru odluku.

Princip zajednice temelji se na reciprocitetu, suradnji i neočekivanju nagrade te je u izravnom sukobu s tržišnim principom koji se temelji na motivima straha i pohlepe. Iz navedene Cohenove argumentacije slijedi još jedna osuda tržišnog društva: "U svakom tipu društva ljudi po nuždi služe jedni druge: društvo je mreža međusobne skrbi. Ali u tržišnom društvu ta je uzajamnost samo nusproizvod neuzajamnog i temeljno nerecipročnog ponašanja" (28).

Minimalno se dva prigovora mogu uputiti Cohenu u ovom dijelu izlaganja. Prvi glasi da je Cohenova definicija socijalizma nejasna te je očito da pod njim razumije samo načela jednakosti koja vrijede i u kapitalizmu, bez podupiranja metoda organizacije koje su bile prisutne u socijalističkoj ili čak komunističkoj ideologiji i povijesnoj pojavnosti. Čini se da je ideju o socijalizmu podijelio na njen ekonomski i moralno-društveni aspekt te da ne zagovara socijalističko ekonomsko rješenje, za razliku od moralno-društvenog u određenom blagom, Zapadu rubno prihvatljivom obliku. Primjerice, protivi se podjeli voćki tako da svaki član društva dobije ne samo isti broj voćki nego i isti broj pojedinih voćki (tri jabuke i tri naranče) jer je takva striktna podjela, po Cohenu, protivna temeljnim načelima socijalista. S druge strane, ne zna koja bi podjela bila najpravednija jer bi je trebalo dizajnirati tako da se osigura usporediv zbroj užitaka, zbog čega je potrebno skupiti informacije o ljudskoj sreći, preferencijama, ukusima i slično. Cohen ima specifičan romantičarski pogled na socijalizam koji se kao pojam ne podudara s njegovom općom definicijom, povijesnim kontekstom, konotacijom i težinom.

Drugi prigovor upućen je Cohenovom izjednačavanju načela i vrijednosti tržišnog društva s načelima i vrijednostima tržišta, njegovog ekonomskog pokretača. Cohen pojednostavljuje društveno-politički i moralni sustav jednog kompleksnog modernog kapitalističkog društva te mu suprotstavlja i pretpostavlja društvo na kampiranju kao simbol socijalističkog društva, a ne stvarno kompleksno socijalističko društvo s njegovom planskom ekonomijom i drugim općeprihvaćenim obilježjima.

Treći i četvrti dio odgovaraju na pitanje je li taj ideal poželjan i je li ostvariv. Na prvo pitanje, kojim se bavi u trećem dijelu, nakon kratke rasprave zaključuje da je poželjno proširiti vrijednosti društva na kampiranju na širu

društvenu zajednicu. Za Cohena, to znači da bi se čovjek prema čovjeku trebao odnositi prijateljski, nesebičnije te da pojedinac ima pravo donositi osobne odluke, ali da bi svijest o usklađivanju tih odluka s interesima i posljedicama šire društvene zajednice bila izraženija.

U četvrtom dijelu Cohen tvrdi da je za neostvarivost socijalizma kriv nedostatak ljudske tehnologije, a ne ljudska narav. Postojeći ekonomski sustav iskoristio je sebičnu, ustrašenu stranu ljudske naravi, ali ne i njegovu plemenitu stranu, što ipak, po Cohenu, ne važi za dio društvenih aktivnosti poput medicine i obrazovanja. Ljudska plemenitost vidi se i u izvanrednim situacijama poput velikih vremenskih nepogoda. Cohen navodi dvije ideje iz 80.-ih i 90.-ih za prikladnu društvenu tehnologiju kojim bi se mogao ostvariti socijalizam ako bi se na njima poradilo. Jedna dolazi od Josepha Carensa, a druga od Johna Roemera, i obje razmatraju različite forme tržišnog socijalizma. Carens se zalaže za sustav u kojemu bi oporezivanje i redistribucija doveli do izjednačavanja, dok bi ekonomija sve do te točke bila istovjetna postojećoj. Roemer predlaže sustav u kojemu bi svaki pripadnik imao pravo na određeni udio na kapitalna dobra s kojima bi mogao trgovati na burzi, ali ne bi ih mogao zamijeniti za materijalna dobra te bi se nakon njegove smrti udio vratio u državnu blagajnu.

Po Cohenu, makar imali najbolji moguć tržišni socijalizam koji je ipak bolji od tržišnog kapitalizma, takav sustav ipak ne zadovoljava socijalistička mjerila iz dva razloga: dopušta visoke nagrade slučajno neobično talentiranih pojedinaca i sukobljava se s vrijednostima zajednice.

U ovom dijelu on iznosi izrazito negativne stavove o kapitalizmu bez obrazloženja. Primjerice, pojedince koji su se obogatili na temelju svog talenta prikazuje kao bogate sebičnjake s urođenim talentom. Stav je vrlo jednoslojan jer ne uzima u obzir uspjeh kao plod mukotrpnog vježbanja i odricanja, i druge faktore. Potom se referira na Adama Smitha i ističe da se u kapitalizmu potiču niski, sebični motivi za zaradu, i zato, primjerice, mesar daje dobar proizvod i uslugu svom kupcu. Previđa se mogućnost da, primjerice, obrtnik želi ponuditi dobar proizvod i uslugu iz poštovanja prema kupcu ili iz želje da kupac poštuje njega i njegov rad.

Peti dio je zaključak u kojemu Cohen otvoreno priznaje da ne zna kako postići ideal socijalizma, iako smatra da nema razloga odustati od daljnjih promišljanja u tom smjeru. Tim priznanjem pokazao je stanje ideja zapadnih socijalista, tj. pokazao je njihov nedostatak ideje.

Cohenove ekonomske ideje u knjizi su staromodne, bez naznaka svjesti za postojanje promjena prema jednakosti, a izvan socijalizma i bez pokušaja promjene tržišta. Knjiga je izašla pred veliku ekonomsku krizu, a Cohen kao da nije vidio nadolazeću krizu kapitalizma i nije ponudio rješenje ni iz pozicije socijalista koji je spreman na kompromis s kapitalizmom.

S društveno-moralne strane, knjiga nas podsjeća na jednakost kao vrijednost društva na koju se najlakše zaboravlja u svakodnevnoj utrci za boljim ili čak u borbi za čistu egzistenciju. Cohen zahtijeva više poštovanja prema jednakosti u društvenom etosu koja bi se trebala očitovati kroz naše svakodnevno ophođenje s drugim ljudima. Izražava vjeru u plemenitu stranu ljudske naravi i mogućnost da se drugog čovjeka vidi kao kolegu na zajedničkom kampiranju. Takve socijalističke poruke nisu na odmet suvremenom društvu.

**Dijana Eraković**

dijana.erakovic@windowslive.com

---

Boško Pešić i Danijel Tolvajčić (ur.), *Filozofija egzistencije Karla Jaspersa* (Zagreb: Hrvatsko društvo "Karl Jaspers", 2013), 267 str.

---

Zbornik radova *Filozofija egzistencije Karla Jaspersa*, koji su uredili Boško Pešić i Danijel Tolvajčić, značajan je prilog promišljanju filozofije Karla Jaspersa. Sadrži *Riječ urednikâ*, petnaest studija domaćih i stranih autora, koje imaju sažetak na engleskom ili na njemačkom jeziku, a na kraju je dodana *Bilješka o suradnicima*. Pa iako tako velik broj autora čini neizbježnim da se oni i u tematici i u obradbi ponegdje preklapaju, ipak se može reći da svaki prilog ima vlastitu vlastitu originalnost i misaonu težinu.

*Riječ urednikâ* donosi biografiju ovog značajnog mislioca 20. stoljeća. A ona sama po sebi daje naslutiti njegova egzistencijalna i misaona polazišta koja su ga vodila prema promišljanju životnih situacija patnje, smrti, borbe i krivnje na osnovi vlastitog iskustva s bolešću. Stoga i predstavljanje njegovih glavnih misaonih područja od strane urednikâ slijedi biografski i filozofijski razvoj, pri čemu su navedena njegova ključna djela koja rasvjetljavaju pitanja poput moguće egzistencije, čovjekova odnosa prema samom sebi, pitanja predmetnog i nepredmetnog mišljenja, smisla transcendencije i njezinih šifra, filozofijske orijentacije u svijetu, kao i drugih razmišljanja u kontekstu razumijevanja metafizike. A osobito je istaknuta Jaspersova okrenutost prema filozofijskoj tradiciji, osobito Kantovoj filozofiji, ali i njegov iskorak prema nadilaženju tradicionalnih modela mišljenja u smislu promicanja slobode, otvorenosti, komunikacije, pri čemu govor o šiframa transcendencije upućuje izvan empirijskog svijeta, čiji sadržaji nisu dohvatljivi na način kako je to nerijetko sugerirala tradicionalna metafizika. Istaknuta je i važnost Jaspersova